

XX. YÜZYIL BAŞI YENİ TATAR EDEBİYATI VE MECİT GAFURÎ'NİN "KARA YÜZLER" ADLI HİKÂYESİ

NEW TATAR LITERATURE AND MECİT GAFURİ'S WORK ENTITLED BLACKTON FACES IN THE BEGINNING OF 20TH CENTURY

Alsu KAMALIEVA*

Öz

Tatar modernleşmesinin en önemli simalarından olan Mecit Gafurî, yaşamı ve verdiği eserler itibarıyla Tatar fikir ve sanat dünyasında ehemmiyetli bir yere sahiptir. Onun "Kara Yüzler" adlı hikâyesi bakış açısı, şekil, içerik, verdiği mesajlar, yeni anlatım tekniği ve gelecek kuşaklar üzerinde bıraktığı etki itibarıyla Tatar edebiyatındaki modernleşme sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Dinin temel kavramlarına dokunmadan din adamlarının, halka fazlaca dokunmadan cehaletin ve körü körüne taassubun inceden eleştirildiği eserin tüm kahramanları köylüdür. Psikolojik tahlillerin geniş yer aldığı bu hikâye, yazıldığı dönem itibarıyla öne çıkan modern edebiyat hareketlerinin Rus klasikleri ve yerel kültür ile etkileşime sokulması yoluyla oluşturulmuştur. Bu hikâyede, Sovyet rejimi ile de çatışmadan Tatar kültür ve inançlarını koruyan bir bakış açısı da hâkimdir.

Anahtar Kelimeler: Tatar Edebiyatı, Mecit Gafurî, Kara Yüzler, Yenileşme Süreci, Hikâye.

Abstract

Mecit Gafurî, one of the most important personages of Tatar modernization, has a significant place in the world of intellectual art of Tatar in terms of his life and his works. His story namely "Kara Yüzler", one of his important works, has made important contributions to the modernization process of Tatar literature in terms of its point of view, form, content, messages, new narrative technique and effect over future generations. All the heroes of the work in which clergymen are criticized without touching the basic concepts of religion and "ignorance and blind intuition" are criticized without much touching the people are the peasants. The "Black Hundreds" where psychological analyzes took place widely, was written by the interaction of the modern literary movements coming forward in its written period with the Russian Classics and the local culture. In this story, a viewpoint that preserves the culture and beliefs of Tatar without conflicting with the Soviet Regime is dominated.

Ke words: Tatar Literature, Mecit Gafurî, Black Faces, Modernization Process, Long Story.

GİRİŞ

Mecit Gafurî'nin "Kara Yüzler" adlı hikâyesi XX. yüzyıl başı Tatar-Başkurt edebiyatının millî uyanış sürecindeki en önemli eserlerindedir. Tatar halkının, geleneklere sorgu sualsiz bağlı olmasını ve tutuculuğunu sorgulayıp yüzünü yeniliklere açık bir yaşama, çağdaş kültüre ve sanata döndüğü bir dönemde kaleme alınan bu eser, pek çok yönüyle Tatar toplumunun millî uyanış sürecinin bir ürünü olduğu gibi bu süreci destekleyen önemli bir eser olarak Tatar edebiyat tarihinde yerini almıştır. Eser, işlediği konu bakımından, geleneksel yaşamı eleştirip çağdaş yaşam tarzını açıkça savunmaktadır. İçerik açısından yeni tarz hayatı savunan "Kara Yüzler" isimli eser, bir psikolojik hikâye olma özelliğini taşır. Bu yönüyle de XX. yüzyıl başı yeni Tatar edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Şekil, tarz ve biçim yönünden olduğu kadar içerik açısından da XX. yüzyıl başı yeni Tatar Edebiyatında ehemmiyetli bir yeri olan bu eseri Tatar edebiyatının yenileşme sürecindeki önemi ekseninde incelemek uygun olacaktır.

"Kara Yüzler" hikâyesinin XX. yüzyıl başı yeni Tatar edebiyatı tarihinde kapsadığı yeri ve önemini tam olarak anlayabilmek için bu dönem Tatar edebiyatının özelliği ve eserin yazılış tarihi üzerinde durmak gerekir.

1. Tatar Toplumunda Millî Uyanış Süreci

Tatar edebiyatındaki millî uyanış sürecini açıklamadan önce bir hususun altını çizmek gerekir: Tatar toplumunda yer alan millî uyanış süreci ile Tatar edebiyatında vücuda gelen millî uyanış süreci arasında tam bir sebep sonuç ilişkisi aramak pek doğru olmaz. Yani "Toplum çağın taleplerine cevap veren yeni bir hayat tarzı arayışında olduğu için bu durum hemen edebiyata da yansdı" ya da tam tersi olarak "Edebiyatta belirlenen yeni bir hayat tarzı arayışları toplumun çağdaşlaşma durumunu hızlandırdı" gibi önermeler Tatar edebiyat ve toplum tarihi açısından gerçeği yansıtmayacaktır. Geriye dönüp baktığımızda görünen odur ki

* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, akamalieva@bartin.edu.tr.

toplum, bütün dünyada görünen benzer gelişmelerle bağlantılı ve eş zamanlı olarak çağa uyum sağlama ihtiyacı hissettiği gibi Tatar edebiyatı da hem çağdaşlaşma arayışlarına cevap verme ihtiyacı hissetmiş hem de sürecin ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur. "Kara Yüzler" hikâyesi de işte bu sürecin önemli eserlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tatar toplumundaki millî uyanış ya da yenileşme süreci, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini göstermeye başlar. Yenileşme sürecini çok basite indirgeyerek en net şekilde tanımlamak gerekirse şunları söylemek yerinde olur: Bu döneme kadar toplumda egemen olan düşünce din temelli bir yaşam felsefesi idi. Ancak 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tatar toplumu dünyevi hayatın farkına vardı denilebilir. Yaşamın, aslında güzel bir şey olduğu, hayatın farklı güzellikleri içerdiği, her şeyin ibadet etmekten ibaret olmadığı, başka güzelliklerin de yaşanması gerektiği vs. gibi tabir yerinde ise dünyevi hayat merkezli düşünce ve arayışlar toplumda karşılık bulmaya başladı.

Bu bakış açısının gelişmesinde rol oynayan etkenleri kısaca özetlemek yerinde olur:

Tatar kültürünü, edebiyatını ve siyasetini hatta bu kültürün ve edebiyatın asırlara uzanan varlığını tam olarak anlamak mümkün değildir. Şunu da belirtmek yerinde olur ki Tatar toplumu her zaman ve her şartta, her türlü olumlu ve olumsuz ortamda, savaşta, barışta, edebiyatta, sanatta, örf adette, kültürde, kendi millî benliğini bir şekilde muhafaza etmeyi başarmıştır. Bir Tatar Türkü, kendi millî benliğini hiçbir şekilde kolay kolay kaybetmez, ulusal benliğini de gizli ya da aşikâr bir şekilde hisseder ve yaşar.

Bu temel kabul üzerine Tatar millî uyanış tarihini birkaç ana başlıkta özetlemek doğru olur:

- Çarlık Rusyası, Tatar millî benliğine karşı sürdürdüğü Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikalarından istediği sonucu alamayınca bir süre sonra bu politikalarından taviz vermeye ve bunu yumuşatmaya başlamıştır. Bu süreç, millî uyanış başlangıcı olarak kabul edilen 18. yüzyılın ikinci yarısına tekabül eder.

- Bu noktaya, Çarlık Rusyası'nın, tabir yerinde ise canı öyle istediği için gelinmemiştir. Tatar ve Başkurtların ayaklanma ve başkaldırılarından yanı sıra o zamanın Rus oligarkları, Asya başta olmak üzere genel ticarî ilişkilerini Tatar tüccarları üzerinden yürütmek zorunda kalmışlardır. Tatar tüccarları lisanı, ticarî üslup ve yolları çok iyi bilen, kolay ticaret üretebilen ve çözüm odaklı işler yapabilen kişilerdi. Rus yönetimi de Tatar mirzaları ile işbirliği yapmaya kendisini mecbur hissetmişti.

- Ruslarla bu yakın ilişki, bir taraftan Çarlık Rusyası'nın Tatar toplumu üzerindeki baskılarını azaltmış; diğer taraftan da Tatar toplumunun dünyevileşme sürecini başlatmıştır. İyi lisan bilen, tercümanlık yapan ve bu şekilde ticaretin de uzmanı olan Tatar aydınları bu süreçte dünya nimetlerinin de farkına varmıştır. Eskiden tam anlamıyla din merkezli, uhrevî bir anlayışa ve yaşam tarzına sahip olan Tatar aydınları, hayatın diğer yönlerini de tanımışlar ve onları daha önemsemişlerdir.

- Tatar toplumunun hayata bakış açısı değişmeye başlamıştır. Millî uyanış ya da çağa uyum sağlama sürecindeki Tatar toplumu 18. yüzyılın ortalarından itibaren sadece ahireti değil, dünyayı da düşünmeye ve para kazanmak, daha iyi şartlarda yaşamak, eğlenmek, çocuklarına daha güzel imkânlar sağlamak gibi duygu ve düşüncelerle hayatına yön vermeye başlamıştır. Tatar aydınları artık nakil ve rivayetle yaşamlarını sürdürmekten vazgeçip akıl gücünü kullanmaya yönelmiştir.

- Yenileşme sürecinin, eğitim başta olmak üzere sosyal hayatın pek çok alanında etki ve yansımaları olmuştur. Özellikle eğitim alanında *ceditçilik* adı altında Rıza Fahritdinov, Fatih Halidi, Zakir Bigiyev, Fatih Kerimi, Abdurrahman İlyasi, Aliasker Kamal, Ayaz İshaki gibi aydınların başını çektiği, Avrupa merkezli çağdaş yaklaşımlardan etkilenen yeni bir döneme geçilmiştir.

2. Tatar Edebiyatında Yenileşme Süreci

Yenileşme sürecinin sosyal ve toplumsal alanlardaki diğer yansımalarının detaylarına fazlaca girmeden araştırma konusunun temelini oluşturan edebiyat alanındaki süreci hatırlamak yerinde olur.

Tatar toplumunda ana hatları ile üzerinde durulan millî uyanış ya da yenileşme sürecinin iki temel ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki eğitim, ikincisi ise edebiyat ve sanattır. Eğitim alanındaki yenileşme sürecini araştırma sınırları dışında tutarak edebiyat alanındaki gelişmeleri kısaca özetlemek doğru olur:

Yeni tarz, yani *modern* diyebileceğimiz hayata bakış açısı ile gelişmeye başlayan edebiyat ve sanat serüveninin başlangıcı olarak Petersburg'da açılan Asya Matbaası'nın 1785 yılında faaliyete geçmesi milat

olarak kabul edilebilir.¹ Bu matbaada dinî nitelikteki eserlerin yanı sıra dünyevi sayılabilecek eserler de basılmaya başlar. Bu anlamdaki ilk edebî eser, 1807 yılında Kazan'da basılan "Seyfûlmüluk Kıssası"dır. Bunu takip eden dönemde Kazan Üniversitesi'nin özel ilgisi sayesinde bu matbaada yeni anlayışa göre kaleme alınan çok sayıda edebî eserler de yayımlanıp topluma ulaşır (Minnigulov, Sadretdinov, 1994, 204).

İlk dönem Tatar reformistleri, olayları ve yaşamı artık akıl ile sorgulayan ama dinden de tamamen kopmayan bir anlayış içinde idiler. Abdurrahim Otuz İmenî, Abdunnasır Kursavî gibi fikir adamı ve yazarlar, belki de Tatar halkında var olduğunu bildikleri din sevgisi ve bağlılığını rencide etmemek adına fikirlerini ilahiyata dayalı dinî bir bakış açısı ile topluma sunarlar (Minnigulov, Sadretdinov, 1994, 207-208). Bu geleneği 19. yüzyılın ilk yarısında Hibatullah Salihov, Ebülmenih Kargaly, Ali Çokrıy, Şemsiddin Zeki gibi şahıslar da sürdürür. Ama artık din, tek başına belirleyici bir merkez olmaktan çıkmıştır. Bu yukarıda adı geçen yazarlar, artık din ve tasavvuftan ustaca yararlanarak kendi düşüncelerini halka sunmaya başlamışlardır (Minnigulov, Sadretdinov, 1994, 223).

Bir sonraki kuşakta ise Allah'a inandığını iddia eden ama tüm yaşantısını kendi akıl temelinde *özgür düşünce* üzerine kurmayı hedefleyen şahıslar ortaya çıkacaktır ki bu dönemin en kudretli temsilcileri Kandaly ve Akmolla'dır (Minnigulov, Sadretdinov, 1994, 219-226, 309-318). Adı anılan yazarlar, insan mutluluğunu artık yalnız dünyevî gerçeklikte görmek ve kişisel özgürlüğe önem vermektedirler. Artık şiire ve edebiyata *beşerî aşk* konu olmaya başlamıştır ve hurilerin güzelliğinden ziyade artık Tatar kızlarının güzelliği üzerine eserler yazılır² (Yahin, 2007, 149).

Tatar toplumunda yenileşme sürecinin dinle ilişkisini irdelerken; yenileşme yanlılarının dini doğrudan hedef almamalarında, kendi düşünce ve iradelerinin yanı sıra, toplumda ciddi şekilde etkisi ve ağırlığı olan din âlimlerinin, medrese hocalarının ve imamların tepkisinden korunma düşüncesinin de etkili olduğunu vurgulamak gerekir.

Tatar edebiyatında yenileşme sürecinin *aşk* kavramı etrafında gelişerek şekillenmeye başladığını söylemek mümkündür. İlk önceleri klasik Doğu kültüründe yer alan tasavvuf temelli *aşk* eserleri tercüme edilmiş, hemen akabinde Batı kökenli *aşk* klasikleri devreye sokulmak suretiyle *beşerî aşk* edebiyatın konusu içerisine yerleştirilmiştir. *Kelile ve Dimne*'den *Leyla ve Mecnun*'a, oradan Puşkin, Tolstoy ve Gogo'l'a ve dünya klasiklerinden Defo, Grim Kardeşler ve Andersen'e uzanan geniş bir etkileşim süreci modern Tatar edebiyatının temellerinin oturmasını sağlamıştır (Zaripova Çetin, 2009, 143).

Şiirde ve edebiyatta, gündelik konular, acılar, kederler ve aşklar işlenir hale gelmiştir. "Batırşa Arznamesi" bu süreci en belirgin şekilde özetleyen ilk yazılı metin olarak kayıtlara geçmiştir. Bunu takiben seyahatnameler, özellikle "İsmail Ağa Seyahatnamesi" ile "Muhammet Emir Seyahatnamesi" yenileşme sürecinin ilk önemli eserleri olarak görülebilir (Minnigulov, Sadretdinov, 2005, 202-205).

Gerçek anlamdaki modern Tatar edebiyatı 20. yüzyıl başlarında şekillenmeye başlar. Bu dönemin yeni kuşak yazarları daha radikal bir şekilde eskiden koparak yeni tarz ve formlara yönelirler. Bu kuşakla artık edebiyatta içerik de neredeyse tamamen yenileşmenin etkisindedir. İlk başlarda romantizmin etkisinde olan Mecit Gafurî, Sagit Remiyev, Abdullah Tukay, Dermend, Fatih Emirhan, Ayaz İshaki, Gafur Kulahmetov gibi yazarlar doğunun klasik temelleri üzerine Tatar folklor unsurlarını da ekleyip Batılı tarzda yeni eserler üretme başarısını göstermiş modernleşme sürecinin en önemli yazarlarıdır (Minnullin vd., 2016: 460-466).

Tatar edebiyatında yenileşme sürecini 1917 Devrimi öncesi ve sonrası olarak iki ayrı dönem üzerinde değerlendirmek gerekir. Ekim devrimi öncesi ve sonrasında bu süreç, içerik ve şekil açısından farklı seyirler gösterir. Mesela, devrim öncesi romantizm esintileri daha güçlü şekilde görülürken, bu tarihten sonra daha çok realist eserler ortaya çıkar.

Modern edebiyat yaklaşımı, süreli yayınların toplum hayatına girmesiyle yeni bir ivme kazanmıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren Tatar Türkçesi ile yayımlanmaya başlayan "Tan Yıldızı", "Kazan Muhbiri", "Yıldız", "Şura" gibi gazete ve dergiler hem yeni yaşam tarzının hem de modern edebiyatın ve sanatın Tatar toplumunda hızla gelişmesine, elit ve aydın kesimden geniş halk kitlelerine uzanmasına vesile olmuştur (Hesenov, vd. 1994, 10-13).

Tatar toplumunun modernleşmesine eğitimdeki *ceditçi* anlayışının etkisi tartışılmaz. Buna ilave olarak, yeni anlayışla verilen eğitimin içeriğine de bakmak gerekir. *Ceditçi* anlayışlı okullarda ders kitaplarında yenileşme izleri giderek ağırlık kazanırken, okullarda destek amaçlı okutulan hikâye, roman,

¹ Daha sonra Asya Matbaası Kazan'da da faaliyetlerini devam ettirir. 1800 yılında Kazan'da matbaanın açılması konusunda karar kabul edilir. <http://madanizhomga.ru/news/asylybyzga-kaytyp-baryshlyy/tatar-kitabyi-tarihyi> (Erişim: 05.01.2019).

² Beşerî aşk konusu A. Kandaly'nin eserlerinde ele alınmıştır, M. Akmolla ise eserlerinde kişisel özgürlüğe önem vermektedir ama *beşerî aşk* konusuna pek değinmemiştir.

batı klasikleri gibi eserlerin yeni kuşağın çağdaşlaşma etkisine daha kolay girmesinde önemli bir rol oynadığı ve bu düşünce değişiminin sonraki kuşaklarda çarpan etkisiyle yaygınlaştığı görünmektedir.

Tatar edebiyatında çağa ayak uydurma; şiir, hikâye ve romanın yanı sıra tiyatronun yaygınlaşması ile önemli bir ivme kazanmıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren genç Tatar yazarların verdikleri tiyatro eserleri ile bunların okunması ve sahnelenmesinden kaynaklanan önemli bir yenileşme sürecinin varlığını tespit etmek gerekir.

1917 devrimi Tatar edebiyatının modernleşmesinde farklı etkiler bırakmıştır. Bu tarihe kadar din ve gelenekle çarpışarak ya da uyum yolları arayarak gelişmeye çalışan modern düşünce ve sanat, bu tarihten sonra Bolşevik düşünce ile karşı karşıya kalmış ve bu duruma göre şekillenmeye başlamıştır. İlk başlarda Bolşevizm yandaşı ve karşıtı olarak saf tutan Tatar yazar ve aydınları bir süre sonra tamamen Bolşevizmin etkisinde eserler vermeye başlamıştır. Muhalif olanlar bir şekilde susturulmuştur. Rejimi savunmak istemeyip varlığını sürdürenler ise başka alanlara yönelmiş; aşk, çiçek, tabiat, doğa, seyahat vs. alanlarda eserler yazmaya başlamışlardır: Romantizm de bu yazarların yaratıcılığında yükselen değer olmuştur.

Mecit Gafurî, bu dönemin sosyalist yazarlarından. Devrimin hemen akabinde hızlı bir şekilde aktif bir şekilde yeni rejimi savunanlar arasında yer almıştır. Bu dönemde yazılan eserlerde geçmiş dönemin eleştirici bir bakış açısıyla tasvir edilmesi ortak bir özellik olmuştur. Burada Bolşevik rejimin etkisini ve baskısını da göz önüne almak gerekir. Bu dönem eserlerinde ortak özellik; eski dönemin mollaları, hocaları gibi etkili olan isimler alabildiğine eleştirilirken genç, iyi eğitim almış, toplumsal baskılara göğüs geren ve geleneğe direnen yeni bir kuşaktan övgüyle söz edilmesidir. Mecit Gafurî'nin "Şairin Altın Madenlerinde", "Hayat Basamakları", "Kara Yüzler" adlı uzun hikâyeleri ile Kerim Tinçurin'in "Sönen Yıldızlar", "Mavi Şal" adlı ve "İl" dramları, Alimcan İbrahimov'un "Bizim Günler", "Kazak Kızı" adlı romanları ve "Tatar Kadını Neler Görmüyor" adlı uzun hikâyesi, Nekiy İsanbet'in "İdigey" adlı dramı, Mirheyder Feyzi'nin "Ak Kalfak", "Asılyar" adlı piyesleri vs. bu dönemde Bolşevik düşünce ile yazılmış, geçmiş eleştirerek yeni dönemi öven ve bu şekilde yeniliklerin Tatar toplumuna girmesini ve gelişmesini sağlayan önemli eserler olarak sıralanabilir (Zaripova Çetin, 2009, 147).

3. Mecit Gafurî ve "Kara Yüzler" Hikâyesi

Mecit Gafurî, "Kara Yüzler" adlı eserini 1923 yılında yazmaya başlar. Bu dönem, Tatar edebiyatında gerçek anlamda modern eserlerin verilmeye başlandığı dönemdir. Özellikle modernizme bağlı olarak, proletkult kosmizmi³ gibi akım da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Mecit Gafurî, bu akıma bağlı olarak realist yönde yazdığı eserler ile tanınmaktadır. Ancak yazarın hayatından önemli kesitlerin tekrar hatırlanması hikâyenin ve hikâyede Tatar toplumunda yer almaya başlayan yenileşme sürecinin ortaya konması açısından önem taşımaktadır.

3.1. Mecit Gafurî'yi Modern Düşünceye İten Unsurlar⁴

Tatar ve Başkurt edebiyatlarının klasik yazarı ve tanınmış şairi Mecit Gafurî (Gabdelmecit Nurgani oğlu Gafurov) 1 Ağustos (yeni takvime göre) 1880 yılında Ufa vilayetinin İsterlitamak ilçesinin Cilim – Karan köyünde dünyaya gelir. Babası imamdır. Yedi yaşındayken köy okulunda okumaya başlar. Annesi ve babası vefat edince, on bir-on iki yaşındaki şakirdin hayatı zorlaşır. O, karnını doyurabilmek için durumu iyi olan başka şakirtlerin çaylarını, yemeklerini hazırlar; el yazması kitapları temize geçirir (Dautov, Rahmani, 2009:378).

1896 yılının güzünde Mecit Gafurî, daha da ünlü medreselerde okuyabilmek için yürüyerek Ufa'ya gider; ama çok fakir olan çocuğu şehir medreselerinin hiçbiri kabul etmez. İki yıla yakın bir süre amelelik yapar, köylerde muallim olarak da çalışır. 1898 yılında nihayet, Troutsk şehrindeki Zeynulla İşan Medresesinde (Resüliye Medresesinde) okumaya başlar (Minnullin, vd., 2016, 256-257).

Medresedeki eski yöntemle verilen dersler Mecit Gafurî'nin gelişimine pek katkı sağlamaz. O birçok şeyi kendisi öğrenir. Kayyum Nasıyri, Rızaeddin Fahretdinov, Fatih Kerimi gibi yenilikçi yazarların eserlerini okur (Dautov, Rahmani, 2009:378). Yaz aylarında kışa para hazırlayabilmek için zenginlerin yanında ağır işlerde çalışır; Kazak bozkırlarına gidip oralarda zengin adamların çocuklarına öğretmenlik yapar (Gafurî, 2010, 308-322).

Mecit Gafurî, ilk eserlerinde Troitsk Medresesini anlatır. 1902 yılının baharında, o medresenin düzeni ile dalga geçen "İmam Hazretlerine" adlı satirik şiirini yazar; bu şiirden dolayı medresenin müderrisleri, yaşları büyük olan şakirtler ile büyük sorunlar yaşar. 1902 yılının baharında, Mecit Gafurî

³ Dünya proleter devrimi ile işçilerin kolektif bir dünya oluşturma faaliyeti, insanlığın birleşmesi ve dünyanın tüm alanının ve evrenin birbirleriyle bağlantılı olarak geliştirilmesi.

⁴ Mecit Gafurî'nin hayat hikâyesi "Edipleribiz", "Edebiyat", "Tatar Edebiyatı Tarihi" adlı kitaplardan, "Mecit Gafurî, Saylanma Eserler" adlı kitaptaki yazarın kendi hayat hikâyesini anlattığı "Tercüme Halim", "Başımdan Geçenler" adlı makalelerinden yararlanılarak yazıldı.

“Fakirlik ile Geçen Hayat” isimli nesrini, daha sonra 1902-1904 yıllarında “Gerçekten de Şiirde Hikmet var”, “Sibirya Demiryolu”, “İlim”, “Genç Ömrüm”, “Bizim Eski Medresede Geçen Zamanlar” isimli didaktik uzun şiirlerini yazar. Yazar bu eserlerinde, 19. yüzyıl Tatar yenileşme hareketinin etkisiyle halkı eğitimi olmaya çağırır. Herkesi meslek sahibi olmaya davet eder. Yazarın cahilliğe tahammülü yoktur. Genç yazarın bu eserleri çok geçmeden Kazan’da ve Orenburg’da basılan kitaplarında yer alır (Dautov, Rahmani, 2009, 378).

1905 yılının Ağustosunda Mecit Gafurî Kazan’a gelir ve Muhammediye Medresesi’nde okumaya başlar. 1905 devrimindeki halk ayaklanmalarının etkisiyle o, “Milletime Sevinç Şiiri”ni yazar ve onu, yeni yayımlanmaya başlayan “Kazan Mühbiri” gazetesinde yayımlar (Gafurî, 2010:8).

Devrim yıllarında şairin düşünceleri devrimci demokrasi üzerinde yoğunlaşır. Eserlerinde siyasi özgürlük, millî eşitlik ve halkın hakları için mücadele motifleri artar. Yazar, ilk eserlerinde vurguladığı öğüt-nasihat, eğitim gibi konulardan biraz uzaklaşarak, hayatı daha objektif bir şekilde eleştirel gerçekçilik bakışıyla tasvir etmeye başlar. “Zengin Adam”, “1906 Yılından 1907 Yılına Vasiyet”, “Pazara Çıktım” şiirleri, “Fakirler ya da Evi Paylaşan Kadın” adlı eseri bu bakış açısı ile kaleme alınmıştır (Gıyaleciv, 2007, 73; Dautov, Rahmani, 2009, 378-379; Gıyaleciv, 2005, 181).

1906 yılında Mecit Gafurî Galiya Medresesi’ne geçer; orada üç sene eğitim alır. 1909-1912 yılları arasında ise sadece eser yazmakla meşgul olur. Bu dönemde birçok eserler verir. Kazan ve Ufa’daki yayınevlerinde yazarın ona yakın şiir kitabı, dokuz cilt halinde hikâyeleri, gazete ve dergilerde çok sayıda makaleleri basılır (Dautov, Rahmani, 2009, 379).

Mecit Gafurî, 1912 yılından 1917 yılının Ekim’ine kadar Ufa’da Kerimovlar’ın Şark Matbaası’nda editör olarak çalışır (Gafurî, 2009, 9).

Devrim ve I. Dünya Savaşı yıllarında Mecit Gafurî’nin sanatında kötümserlik, endişe, hüznün motifleri yer almaktadır; ama yine de halkın menfaatleri için hizmet eden şair kendi prensiplerinden uzaklaşmaz. Bu karmaşık yıllarda eserlerinde sosyal adaletsizliklere geniş yer verir.

Şubat Devrimi’ni (1917) şair, özgürlük savaşçıları-işçiler için “Hürriyet Sabahı”, “Azatlık Namuna”, “Korkmayınız!”, “Kızıl Bayrak” gibi şiirler yazarak karşılar (Gıyaleciv, 2007, 74). Ekim Devrimine kadarki süreçte o artık kendini işçi sınıfının menfaatlerini savunan bir yazar olarak tanıtır.

Sovyet Döneminde Mecit Gafurî’nin eserlerinde Sovyet kahramanlığı, halkların dostluğu, sosyalistik hizmet gibi konulara da yer verdiği görülür. Aynı zamanda halkın devrime kadarki hayatını farklı bir bakış açısı ile değerlendiren eserler de verir. “İşçi” isimli uzun şiiri (1920), çocuklar için yazılan “Hizmetçi” (1921), “Bizim Eşyaları Satarken” (1927) adlı hikâyeleri, mevcut araştırmanın konusu meşhur “Kara Yüzler” adlı uzun hikâyesi (1926) “Hayat Basamakları” (1927), “Şairin Altın Madeninde” (1929) gibi otobiyografik karakterdeki hacimli nesirler yirminci yüzyıl Tatar edebiyatının önemli kazançları olarak bilinmektedir (Dautov, Rahmani, 2009, 378-379).

Mecit Gafurî’nin “Kızıl Yıldız” isimli piyesi de halk tarafından beğenilir. Bu piyeste yazar; babalar ve çocuklar arasındaki problemlere değinir. 1920’li yıllardaki köy kolektif komün hayatını anlatan eser, o dönemde Başkurdistan Eğitim Halk Komiserliği tarafından düzenlenen yarışmada ödül alır (Dautov, Rahmani, 2009, 379).

Mecit Gafurî 1928 yılına kadar matbaada, Ufa’da çıkan gazete ve dergilerde çalışır; sonra profesyonel yazar olarak hayatına devam eder (Minnullin, vd., 2016, 359).

Mecit Gafurî 28 Ekim 1934 yılında Ufa şehrinde vefat eder (Minnullin, vd., 2016, 359).

Mecit Gafurî eserlerinde sıradan insanlar, eski hayatın karşıtı olarak verilirler. Yazar, böylece, eski hayatın katılığını, vicdansızlığını, kanunlarını eleştirir.

Gafurî’nin *sıradan kişi*, *sıradan halk tipi* karakterleri “Kara Yüzler” ve “Şairin Altın Madeninde” adlı uzun hikâyelerinde yer almıştır.

Bu bilgiler ışığında Mecit Gafurî’yi yenileşmeye iten unsurları şu şekilde özetleyebiliriz:

- İçinde doğup büyüdüğü ortam: O, bir Tatar köyünde imam bir babanın çocuğu olarak dünyaya gelmiş, *taassup* kavramı ile çok küçük yaşta tanışmıştır. Gelenek ve göreneğin “Kara Yüzü”nü de beyaz tarafını da bilfiil yaşamıştır.
- Mensup olduğu sınıf: Mecit Gafurî, bir köylü çocuğudur. Babasının küçük yaşta vefatıyla birlikte yokluğu ve yoksulluğu tanımış, hem emek hem de fikir işçisi olarak yaşamını sürdürmüştür.

• Eğitimi: Çok küçük yaşta geleneksel medrese eğitimini tatmış, umduğunu bulamamıştır. Bu sistemin bütün zorluklarını yaşamıştır. İlerleyen yaşlarında modern eğitim sistemini görmüş ve bu sistemin ateşli bir savunucusu olmuştur.

• Okumaları: Gafurî, bulduğu her fırsatta, klasik Doğu edebiyatının yanı sıra, Batı klasikleri, modern Batı edebiyatı ve bunun etkisindeki Rus edebiyatını okumuş ve yakından takip etmiştir.

• Yaşadığı dönemin özellikleri: Mecit Gafurî, Çarlık Rusyası'nın temellerinin sarsılmaya başladığı bir dönemde, tüm dünyanın daha fazla özgürlük ve daha iyi yaşam için arayışa girip dinin skolastik baskısının her yerde sorgulanmaya başladığı bir dönemde yaşamış, bu dönemin bütün geçiş sancılarını içinde hissetmiş ve eserlerini de bu duygu, düşünce ve sorgulamalar etrafında yazmıştır.

Yazarı ana hatlarıyla bu şekilde tanıdıktan sonra onun "Kara Yüzler" adlı hikâyesi bu özellikler dikkate alınarak incelenebilir.

3.2. "Kara Yüzler" Hikâyesi

1927 yılında yayınlanan bu eserde Mecit Gafurî, sevdiği adam ile yalnız başına yan yana oturduğu görülen köyün genç ve güzel kızının *şeriat kurallarına göre cezalandırılması* etrafında gelişen olaylar zincirini, tüm bu olaylara şahit olan ve kısmen de içinde yer alan küçük bir medrese öğrencisinin gözlemlerine dayanarak anlatmaktadır.

3.2.1. Hikâyede Öne Çıkan Yenileşme Unsurları

3.2.1.1. Şekil Yönünden:

3.2.1.1.1. "Kara Yüzler", bu dönem Tatar edebiyatı için hacimli psikolojik bir eserdir. Eserde karakter tahlilleri, analizler, geniş ruh betimlemeleri bir çocuğun iç dünyasının derinliklerinde yaşadıkları üzerinden verilmektedir. Eserin asıl kahramanları olan Zakir ve Galime, derin bir psikolojizm içinde tasvir edilmiştir. Eserde öne çıkan bakış açısına göre, toplumun kanunlarına başkaldırmaları, onların güçlerini gösterir. Ama onların güçleri aslında iç dünyalarında. Tüm köylünün, kendilerini aşağılamaya çalışmalarına rağmen direnirler. Aşklarının gücüne güvenirlir. Kahramanların ruh halleri, diğer kahramanları ile birlikte derinlemesine tahlil edilir ve okuyucuya yansıtılır.

3.2.1.1.2. Kız ve genç adam tüm köyün ortasında aşağılanırlar. İki aşığın gençliğini, güzelliğini, kişiliklerini yok etme durumu yaşanır. Bu olay, eserin doruk noktasıdır. Kahramanların iç dünyaları derin bir şekilde betimlenmiştir.

3.2.1.1.3. Yine aynı şekilde eserde, Galime'nin, komşularının evinden kendi evine geldikten sonra, anne-babası ne kadar kıza şefkatli davransalar da, psikolojik olarak gitgide çöktüğünü görürüz. Galime hayattan ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın ve aklını kaybetsin; yazar bu karakterin iç ve dış güzelliğini, samimiyetini, çocukça saflığını okuyucusuna aktarmaktan vazgeçmez.

3.2.1.1.4. Hikâye, anlatım tekniği yönünden de o döneme özgü yeni unsurlar taşır. "Kara Yüzler" hikâyesinin anlatıcısı, hikâyenin küçük kahramanlarından birisidir. Küçük bir medrese talebesi olan Gali köylerinde meydana gelen bir olayı kendi bakış açısı ile ve yorumlarını da içine katarak anlatmaktadır. Bu tarz bir anlatım, o güne kadar Tatar edebiyatında çok örneği rastlanan bir anlatım şekli değildir.

3.2.1.2. İçerik Yönünden:

Hikâyenin, Tatar edebiyatının modernleşme sürecindeki etkisi ve önemini daha iyi anlayabilmek için şu özet ve alıntılar ele almak faydalı olacaktır:

3.2.1.2.1. Dine ve geleneklere dayalı yaşam tarzının eleştirisi:

Hikâyenin adından da anlaşılacağı üzere, yalnız olarak bir arada görüldükleri için Zakir ile Galime'ye, köyün imamı tarafından "şeriat kuralları" gerekçe gösterilerek yüzlerine kara is sürülüp dolaştırılma cezası verilmiştir. Bu süreç hikâyeye göre şöyle gelişir:

Köyün genç ve güzel kızı Galime'nin geleceğini karartan durum, onun sevdiği genç olan Zakir ile yalnız başına تنها bir yerde sohbet etmesi ve bu durumun köyde duyulmasıdır. Aslında işin gerçeği, Tatar-Başkurt köylerinde o dönemde bile gençlerin baş başa oturarak sohbet etmeleri, çok hoş karşılanmasa da, o kadar yadırganacak bir durum da değildi. Ancak hikâyede sorun, köyün delikanlılarından Selim ile Gayfulla'nın, Galime ile Zakir'i zina yaparken gördüklerini iddia etmelerinden kaynaklanır. Galime ile Zakir'i kıskanan bu iki genç, şahsi intikam duygularıyla hareket ederek, kendilerini haklı çıkarabilmek için köyün ihtiyarlarından bazılarını da yanlarına alarak köyün imamına giderler:

"Hoca efendi, durum vahim! Sütü bozuklar yanı başımızdaymışlar... Onları yakalayıp, size şeriat kanunlarını sormaya geldik!" (Gafurî, 1954, 7-8).

Şeriatın kurallarına göre insanlara haksız yere ceza verilmez.

Dine hizmet eden ya da ediyor gibi görünen insanlar ise bu kuralları kendi işlerine geldiği gibi yorumlarlar. *Hüküm veren* rolünü üstlenen hoca efendi de yan yana oturmanın bir zina olmadığını, zina yapıldıysa bunu gören dört tane şahit olması gerektiğini söyler: “Kimler görmüş? Şahitler var mıdır?” (Gafurî, 1954: 10).

Kızda gözü olan ve Zakir’i kıskananlar arasından şahitler hemen bulunur. Bunlar Seyfullah ile Gerey’dir. Onlar da birbirini seven iki gencin yan yana çok yakın oturduklarını söylerler. Kendisinin üçüncü bir şahit olduğunu söyleyen Gayfullah ise onları düzeltir, Galime ile Zakir’in sarılarak oturduklarını iddia eder.

Hoca ise: “...Hayır, yakın oturmakla olmaz, şeraite göre zânî ile zânîyenin birlikte olduğunu dört kişi aynı anda görmüş olmalı, bu çok ciddi bir mesele” (Gafurî, 1954, 14) der.

Köyün en hamarat ve en güzel kızlarından biri olan; çalışkanlığı, cesareti ile tanınan ve erkeklere pek yüz vermeyen, kendisine “koç kız” lakabı da takılan Galime’de gözleri olup ondan ilgi göremeyenler ve Zakir’i çekemeyenler için bu bir fırsat olur; zina yaptıklarını gören dört şahit (!) anında bulunur.

Toplanan halk hemen konuşmaya başlar, içlerindeki kin ve nefreti kismaya çalışırlar: “Güzelliği ile tanınan kız böyle olur işte!”, “Zaten burnu havalarda idi”, “Erkekleri görünce kaçmıyordu bile!” gibi konuşmalar yapılır (Gafurî, 1954, 27).

Zakir’e de saldırlar: “- ...Ne kadar iyi (!)adammış, nikah-mikah okutmadan kız almış!

- Düğün yapınca, para harcayacak ya... Böylesi daha kolay işte!” (Gafurî, 1954, 28-29).

Gali’nin babası ile annesi ise bu duruma inanmazlar: “Onların konuştuklarını gören düşman olan delikanlılar işi büyütmüşlerdir” (Gafurî, 1954, 24) derler.

Bu iki gencin zina yaptıklarını gördüklerini söyleyen dört şahit bulunsa da, onları savunmaya çalışan bir delikanlı çıkar. Bu delikanlı: “Hayır, hoca efendi, onlar sadece sohbet ediyorlardı, durum onların anlattığı gibi değil” (Gafurî, 1954, 19) der.

Heyecanlı bir temaşa izleyen halk ise o delikanlıya kızar; şahitlik yapan Seyfullah, Gayfullah, Selim ve Gerey de saldırmaya başlarlar: “Sizce, namahrem ile ıssız bir yerde, gece birlikte oturmak doğru mudur?! Bu da ne demektir?” (Gafurî, 1954, 19).

Böylece olaya önce şüphe ile yaklaşan hoca efendi için de verdiği hüküm, şeriat hükmüne göre “adil” olmuş olur.

Görüldüğü gibi hikâyede, şeriatı ve şeriat kurallarını doğrudan bir hedef alma durumu söz konusu değildir. Daha çok uygulayıcılar üzerinden bir eleştiri söz konusudur. Aynı şekilde gelenek ve göreneklere de direkt bir saldırı durumu yoktur. Yine aynı şekilde, köyün kıskanç insanları, anne ve babanın pısrıklığı gibi kavramlar üzerinden geleneksel yaşam tarzı, adet ve töreler sorgulanmakta ve eleştirilmektedir.

3.2.1.2.2. Geleneksel eğitim eleştirisi:

Hikâyede hiçbir şeyden haberi olmayan medrese şakirtleri de kendi fikirlerini söylemeye çalışırlar. Aralarında kıza yazık edildiğini düşünenler de, onu alaya alanlar da, Galime’yi ablası gibi seven Gali’yi kızdırmak için boş konuşanlar da çıkar. Belirtmek gerekir ki Gali, hikâyenin anlatıcısıdır.

Medrese şakirtlerinin çoğu Galime’ye üzülmede, onu savunarak konuşmaktadırlar. O adamların bunu intikam almak için yaptıklarını düşünürler. “Kendisi ne kadar güzel! Ben onu önceden görmüştüm, yazık, zavallı” (Gafurî, 1954, 21) diyenler de olur. Gali’nin Galime ablası için üzülüp ağladığını görenler ise “Ablan bir erkekle yakalanırsa, sen de böyle ağlarsın!” (Gafurî, 1954, 22) diye dalga geçenler de olur.

Din adamları da kendilerinin din kanunlarına göre hareket ettiklerini ve bilgili olduklarını göstermeye çalışırlar.

Olayların gözlemcisi ve anlatıcısı olan Gali’nin kafasında yüzlerce soru dolaşmaktadır. Yazar, bu olaylar etrafında geleneksel medrese eğitim sistemine çok önemli eleştiriler getirmektedir.

3.2.1.2.3. Toplum duyarsızlığının eleştirilmesi

Köy halkının, Galime’nin ne kadar iyi, ne kadar çalışkan ve dürüst bir kız olduğunu bilmesine rağmen bu kadar gamsız kalmasının sebeplerini sıralarsak: Bazıları için bu olay bir göstergedir, bazıları için ise kendi çocuklarına hatırlatmak için ibretlik bir olaydır. Kimileri Galime’yi kıskanmış, kimileri elde edememiş; aralarında, içindeki kötü canavarı dışarı çıkarıp keyif alanlar da vardır. İnsanların birçoğu ise sürü psikolojisi içinde hareket eder.

“- Bakın şu kara yüzlere, ibret alın!

- Memleketi perişan edenler!

- Şeriatı yok sayanlar!
- Zinacılar!" – diye bağıryorlar" (Gafurî, 1954, 33).

Fahri'nin, kızı Galime'ye sahip çıkmama ve ondan vazgeçme nedenlerini araştıran Gali, biraz derinlemesine düşününce Fahri'nin neden böyle davrandığı konusunda bir kanıya varır: Fahri, şeriatın korktuğu için değil de kendini düşündüğü için böyle davranmaktadır. Kendi adına leke gelmesin endişesiyle namusuna çok düşkün sert bir baba olarak görünmeye çalışır:

"Sen, kara yüz, bu yaşında beni rezil ettin, tüm âlemin önünde rüsva ettin! - diyerek elindeki değnekle Galime ablanın sırtına vurmaya başladı. Buradaki insanlar onun bu yaptığını umursamadılar da gibi idi. Sanki hepsi de: "Baba olunca, böyle yapmaya hakkı vardır, Fahri ihtiyar da şeriat gereği dövme zorunda", diyerek dövdüğünü izlediler" (Gafurî, 1954, 15-16).

"Sakin benim evime dönme! Bizim neslimizde olmayan şeyleri yapıp, ihtiyarladığımda beni rezil rüsva eden birine benim evimde yer olmaz!" diye kızarak gitti. O kendisinin bu kadar insan içinde rezil olmasına dayanamıyor, titriyor; ağlayacak duruma gelmişti" (Gafurî, 1954, 33).

Kızına ceza verilirken hoca efendi tarafından çağrılan Fahri, kızına yine sahip çıkmaz: "O, bugünden itibaren benim kızım değil, ne isterse onu yapsınlar" (Gafurî, 1954, 30).

Sessiz, sakın, pek söz sahibi olmayan annesi Hamide de kızını savunamaz. O da belki farkında olmayarak kendini düşünür: "...Başımıza gelenlere bakar mısın, Rabbim! Bu utançla biz insanların içine nasıl çıkarız? İnsanlara nasıl görünürüz?" (Gafurî, 1954, 25) der.

Yazar, eserinde insanları tasvir ederken devamlı vahşi kelimesine vurgu yapar, insanları hayvanlarla karşılaştırır. İnsanların yüzlerinde; uygun bir zaman, uygun bir fırsat olduğunda ortaya çıkmaya hazır olan bir yırtıcılık, saldırganlık olduğunu vurgular.

Zina yaparken gençleri yakaladıklarını iddia edenler ile toplanan halk ve Galime için anlatıcı:

"Birkaç vahşi kedi ortasında kafesten düşen ufacık bir bülbül nasıl bir durumdaysa, Galime abla da öyle titriyor; zayıf kalbinin atışları tüm vücudunu etkiliyordu" (Gafurî, 1954, 12). "Şu anda Fahri Dede çok kızgındı; o, gözüme vahşi canavar gibi yırtıcı ve kötü biri olarak görünüyordu" (Gafurî, 1954, 33). "Annemin yüzünün beyazlığı ve üzgünlüğü geçerse de o yine de güçlü duruyordu. Kurtların pen+çelerinden kuzuğu kurtarmış gibi, kendinde güç ve kuvvet hissediyor. 'İftirayla rezil ettikleri için kendilerinin yüzleri kara olsun!' diye tekrarlıyordu" (Gafurî, 1954, 36) der.

Şahitlik yaparak iftira atan Seyfullah da Gali'nin gözünde bir vahşi canavar idi:

"Gözleri ateş gibi yanan Seyfullah, beline yeşil kuşak bağlayan ve oraya eldivenlerini sıkıştıran Gerey; onun yanında sanki çok büyük bir iş yapmış gidi yerinde duramayan Gayfullah; borkünü yan yatırıp, uzun atkısını boynuna saran, ucunu ise kuşağına bağlayan Selim ve başkalar, benim gözüme çok çirkin ve vahşi bir canavar gibi göründüler" (Gafurî, 1954, 12).

3.2.1.2.4. Mahalle baskısının eleştirilmesi

Hikâyede kişiler üzerinde kurulan mahalle baskısı, geleneksel ceza yöntemleri de eleştirilir. Din ve geleneğin katı kuralları ile cezalandırılan gençlerin mağduriyeti anlatılarak aslında kişisel özgürlüğün daha fazla olması gerektiği düşüncesi vurgulanır.

Galime ile Zakir, hocanın, şeriat kanunlarına göre verdiği hüküm gereği cezalandırılırlar. Yüzlerine is sürülen gençler sokakta dolaştırılırlar, arkalarından onlara eski ayakkabılar atılır, ağır sözler söylenir:

- "- Görün bu kara yüzleri, ibret alın!
- Memleketi faciaya sürükleyenler!
- Şeriatı yok sayanlar!
- Zinacılar!" (Gafurî, 1954, 33).

Sokakta dolaştırılan Galime ise:

"O, şimdi ağlamıyor da, sesini de çıkarmıyordu. Onun kapkara yüzündeki gözleri ara sıra açılrsa da, onları o tekrar kapatıyor; o, bu halkı, bu hayatı, onların yaptıkları vahşetlerini görmemeye çalışıyor gibi idi" (Gafurî, 1954:33).

Galime'ye Gali'nin annesi sahip çıkar, kızı evine getirir.

"Galime abla yavaşça eve girdi. Ama o bu defa girişinde, zorla evlendirilip, ağlatarak damadın ve kötü kaynananın evine baskı yaparak gelin edilen ya da müebbet hapis yemiş biri gibi, çekinerek, sıkılarak girdi. Onu annem sekiye oturttu, o da is ile boyanan kara yüzünü şali ile kapatmış halde duruyor, yüzünü kimseye göstermiyor, tir tir titriyordu.

Onun bu kadar utanmış olduğunu, hatta bizim eve de, en tehlikeli yere olmasa bile en güvensiz yere gelmiş gibi, zorlanarak girdiğini ve hala korkarak, titreyerek oturduğunu görünce biz hepimiz onun haline çok üzüldük.

Oysa Galime abla daha dün ne kadar mutlu idi! Dün öğleden sonra ben medreseden yemeğe döndüğümde o bize girmişti, biz de sofradaydık. Girince hemen komik şeyler söyleyip, hepimizi neşelendirmişti” (Gafurî, 1954, 38).

Gali, Galime'nin durumuna çok üzülür:

“Galime ablanın bu duruma düşmesi, sokaktaki çirkin görüntüler bizim evimize kabir sessizliği, kabir soğukluğu bıraktı. Bizim evimiz şimdi eskisi gibi neşeli değildi; artık sonsuza kadar neşesiz, zor hayat başlar, bundan sonra artık mutluluk bize hiç uğramaz gibi geldi. Kulağımda o insanların çirkin sesleri yankılanıyor, gözümün önünde ise onların çirkin yüzleri duruyor, içimde ise onların korkunç hareketleri dolaşıyor gibi idi. Bir de üstelik Galime ablanın halkın içinde düştüğü durum, onun ise boyanmış yüzü ve karalar içinde görünen gözleri aklımdan gitmiyordu. O, şimdi kayboldu, bize artık geri dönmez; dönse bile, onun uçan kelebek gibi neşeli hareketleri artık sonsuza kadar sönerek döner gibiydi” (Gafurî, 1954, 35).

3.2.1.2.5. Hikâyenin kahramanları ve olayları

“Kara Yüzler” hikâyesinin kahramanlarının tamamı, halkın içinden seçilmiş tiplerdir. Geleneksel edebiyatta kahramanlar asla sıradan insanlardan seçilmezdi. Bir esere ancak millî ya da dinî alanlarda olağanüstü başarılar göstermiş insanlar konu olabilirdi. Aynı şekilde soylu ailelerin insanları, bir eser kahramanı olabilme hakkına sahipti. “Kara Yüzler” hikâyesinin bütün karakterleri sıradan insanlardan seçilmiştir. Sıradan bir Tatar ve Başkurt köyünde yaşayan fakir ve orta halli insanların arasında geçen olaylar bu esere konu edilmiştir. Hikâyede anlatılan olaylar da gerçeğe uygun, yaşandığı dönemin günlük hayatında her an her köyde yaşanabilecek türden olaylardır.

Galime, onun sevgilisi Zakir, anneler, babalar, köydeki gençler, köyün imamı, komşular, nihayet hikâyenin gözlemcisi olan küçük çocuk hepsi, sıradan insanlardır.

Annesi ve babası tarafından sahip çıkılmayan Galime'yi ise hikâyenin anlatıcısı ve komşuları olan, Galime ablasını çok seven, onun durumuna çok üzülen medrese şakirdi Gali'nin annesi ve babası kendilerine götürürler. Onlar kızı iftira atıldığından emindir.

“- O şimdi nereye gider? - dedi annem.

- Nereye gitsin? Bize getiririz. Ben Galime'yi tanıyorum, o kötü şeyler yapacak kız değildir. Bırak tüm köyü, isterse tüm dünya hakkında konuşsun, ben onlara inanmıyorum!” (Gafurî, 1954, 25).

“- Dünya olunca, insanın başına çok şey gelir; iftira dediğin sadece bugün atılmıyor; eskiden de olmuş bu olaylar. Yusuf Peygamber de bu yüzden on iki yıl zindanda yatmış, derler... Allah kaza-belaları, sıkıntı-üzüntüleri sevdiği kuluna gönderirmiş.- Annem bu sözleri içtenlikle, gözden yaş aktıracak şekilde söylüyordu” (Gafurî, 1954, 55).

Gali'nin annesi ve babası Galime'yi, kızın annesi Hamide'ye de savunurlar: “Galime öyle bir kız değil. Genç kızlara bazen böyle iftiralar atılır. Sabretmekten başka çare yok!- dedi. Annemden sonra babam da ekledi: - Yenge, sabret. Galime gibi kız bütün köye bir tanedir. Onu kıskanıyorlar, onun için de bir açığını arıyorlar; olamaz böyle şey, ben inanmıyorum” (Gafurî, 1954, 25).

Artık bitmiş, yıkılmış durumdaki Galime'yi de teselli etmeye çalışırlar: “Biz bunun iftira olduğunu biliyoruz, sende suç yok, sen günahlı değilsin” (Gafurî, 1954,37).

Ama artık her şey için çok geçtir: Kız psikolojik olarak çökmüş durumdadır. Bir de sokaklarda akşam kızla alay ederek türküler de söylerler:

“Galime, yüzünü neden kapattın, neden karalar sürdün?

Yüzün kara olmaz idi, Zakir ile neden yattın?” (Gafurî, 1954, 48).

“Bizim köyümüz - büyük köy, kopuyor yel-fırtına,

Gece erkek yanında yatarsan,

Sonun böyle olur ya!..”(Gafurî, 1954, 48).

Bu kadar aşağılanmaya dayanamayan Galime önce rüyalarında sayıklamaya başlar, dış dünyadan uzaklaşır ve sonunda aklını da kaybeder.

“Gidin, gidin, gerekmiyor, ben gitmeyeceğim... İşte sen amca, neler diyorlar ki?.. Babam kızdı... Hayır, ben ölsem de eve dönmem! Ya, Allah'ım! Ben ne yaptım? Benim yüzüm temizlenmez artık. Zakir'i öldürüyorlar! Şalimi açmayın... Yine geliyorlar, nerelere kaçayım? Kapıyı kırıyorlar! Hey, şu türkülerini de türkü diye söylüyorlar... Ben zaten öleceğim! Bak, öldürmeye geliyorlar!” (Gafurî, 1954, 50).

Hal hatır sorma bahanesi ile eğlence amaçlı kızın durumunu görmeye gelenler de olur: “Gelenler bizim evdeki faciayı anlamaktan, desteklemekten ziyade; daha fazla böyle bir durum olduğunda nasıl yaşıyorlar, kendileri ne düşünüyorlar, 'kara yüzlü' Galime insan yüzüne bakabiliyor mu acaba? der gibi bir düşünceyle geliyorlar; bir de köydeki tüm dedikoduları da bizim eve taşıyorlardı” (Gafurî, 1954, 80).

Arada az da olsa vicdanları sızlayanlar da olur: "Onları böyle dövmele mi gerekiyordu, sokaklarda dolaştırıp rezil edilmeleri mi gerekiyordu? Bu durumu akıl almıyor... Gençken böyle şeyler olur" (Gafurî, 1954, 82) derler; özellikle Zakir'in şehre mahkemeye vermeye gittiği yönünde konuşmalar yapıldığını duyururlar.

Galime'ye "deli divane âşık biri" olduğu düşünülen Zakir de kızı kaderi ile baş başa bırakır; onun anne-babası da bu olayda kızın suçlu olduğunu düşünürler: "Zakir'in annesi ve babası oğullarının böyle rezil edilmesine, onun yüzüne kara is sürerek sokakta dolaştırılmasına, bir taraftan içlerlenseler de, öbür taraftan: Erkeklerde suç yok, çağırınca, tabii ki gider. Onlar kızlarını engelleyecekti"- diye suçu daha fazla Fahri dedeye ve Galime ablaya atıyorlardı" (Gafurî, 1954, 81).

Dini kendi çıkarları için kullananların da "Galime'yi tedavi etmeye geliyoruz" bahanesi ile kızın yanına gelip okumaları, üflemleri, bunları yaparken hepsinin birlikte kızı tükürmesi zaten yaralı ve hasta kızı iyice kötü eder:

"Daha birkaç gün önce, sokakta dolaştırırken tüm halk içinde onun yüzüne tükürmüşlerdi. O, o anda yüzünü nereye çevireceğini bilmiyor, yerin altına kaçacak ve ateşin içine atlayacak duruma soktuklarını gözünün önüne getirdi galiba:

- Hayır, ben suçsuzum! Ya Allah'ım, neden benim yüzüme tükürüyorsunuz? Ben gidiyorum! Şimdi suya atlayacağım! Boğuluyorum artık... Hey, Rabbim, bunlardan kurtuldum ya! - diye başlarını yastığa koyarak cansız gibi yattı" (Gafurî, 1954, 93).

"O sayıkladığı anlarda, eskiden söylediği sözlere ekleyerek: 'Hoca yüzüme tükürüyor, bak, sarıklı adamlar geliyor, ayağıma dokunuyorlar, ellerime dokunuyorlar' - demeye başladı" (Gafurî, 1954, 106).

Çok namuslu ve dürüst olarak görünmeye çalışan müezzinler, şakirtler avluya çıkıp, kimsenin olmadığını düşünerek avluda kendi aralarında kız hakkında konuşmaya başlarlar: "Ellerini tutmuştum, ellerim yağ gibi eridi", "Bense yorganın altından ayaklarına dokundum. Vücudu çok da sıcaktı...", "Ben yüzüne baktım oturdum, vallahi, huri gibi! Yazık olmuş, hastalanmış. Yüzünü kapatmasa keşke, diyorum. İyi ki o kart şeytan (büyükleri olan hocadan bahsediyor galiba) yüzünü açıyor..." (Gafurî, 1954, 97).

Galime'nin babası Fahri amca da artık iş işten geçtikten sonra pişman olur ve kızı evine götürmek ister: "Sen benim yavrumsun, şimdi artık ben sana kızmıyorum, yanlışlıkla kızmışım, haydi yavrum, haydi" (Gafurî, 1954, 77) der.

Galime artık iyileşemez. Her ne kadar şehirden dönen Zakir kızı avutmak için "Bir iyileş de, evleniriz, düğün yaparız" (Gafurî, 1954, 125) derse de Galime artık Zakir'e de yâr olamaz; o çok hastadır, aklını kaybetmiştir.

Gali de Galime ablasının bu duruma düşmesine destek olan ve ablası hakkında avluda edepsiz konuşmalar yapan medrese hocalarından, müezzinlerinden artık ders almak istemez; babası ise onu şehre göndereceğini söyler. Bunu duyan köyün imamı ise babası Bedri'ye:

"-Gali'yi benim medresemden alıp, şehre gönderiyormuşsun, doğruysa, ben sana helallik vermem!" demiş.

Babamın:

- Böyle düşünüyoruz, - dediğine cevaben:

- Yüzün kara olsun! Bedduam tutsun! - Birinin yüzü kararı, şeriata karşı geldiği için cin çarptı, diye ağır laflar söyleyince babam da sessiz kalmıyor:

- İnsanın yüzünün 'kararmasına' siz neden oldunuz" (Gafurî, 1954, 132-133).

Gali şehre giderken Galime'nin babası Fahri amca da onu destekler ve cahilliğini eğitimsizliğine bağlar: "Okusun. Biz işte okumadığımız için mahvolduk; sadece kendimizin değil, başkalarının da mahvolmasına sebep olduk. Cahillikle yapılan işlere sonra pişman olsak da, artık iş işten geçmiş oluyor" (Gafurî, 1954, 134).

Aklını yitirmiş Galime'nin erkeklerle konuşması da artık hiç kimseyi rahatsız etmez. Kız kışın suya düşüp vefat ettikten sonra da onun gölgesi ve ruhunun ortada dolaşması ile korkutmalar, dedikodular devam eder: "O, hortlak olup dolaşıyormuş, Fahri amcaların bacasından girmiş" - diye konuşurlar. Çoluk-çocuk değil, kadınlar bile geceleyin tek başlarına avluya çıkmaktan korkuyorlar" (Gafurî, 1954, 137).

Eserin sonuna kadar insan faciasından çıkarları olan ve haz alan kötü insanlar, mutluluk için dünyaya gelen kızla karşılaşırılır:

"Onun mezarı etrafında sarıklı mollalar, ihtiyar müezzinler Kuran okuyorlar, onlar şu güzel Tatar kızını toprağa verip, sadaka toplayıp dua ediyorlar... Önlerine Galime ablanın kendi elleri ile işlediği, gelecekte güzel bir hayat kurmak için hazırladığı uzun haülularını koyup, onun mezarına bakıp oturuyorlar" (Gafurî, 1954, 25).

Gali, yıllar geçtikten sonra da bu olayı asla unutmaz.

“Otuz yıl önce olan bu olayı hatırladığımda, Galime ablanın başına gelenler, Zakir ile ikisini bağlayıp yüzlerine kara sürülmesi, arkalarından: ‘Kara Yüzler!’ – diye bağışmalar, Galime abla gözümün önüne geliyor da:

-Eski hayatın milyonlarca kurbanlarından bir tanesiyim ben, der gibi oluyor” (Gafurî, 1954, 139).

Görüldüğü gibi eserde konu edilen tüm kahramanlar ve olaylar sıradan, günlük yaşamda karşılaşılabildiği mümkün olan, herhangi bir olağanüstülüğü olmayan karakterler ve davranış biçimlerinden seçilmiştir.

Sonuç

Tatar edebiyatı, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çağdaş etkilere açık hale gelmiştir. Batı merkezli modern düşünce rüzgârları, o zamana kadar Rus klasikleri, din merkezli şark edebiyatı ve nihayet yerli kültüre dayalı Tatar halk edebiyatının etkisiyle şekillenen Tatar edebiyatında yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır. Geleneksel eğitim tarzının eleştirisi ve ceditçi eğitim metotlarının etkisinde yetişmeye başlayan yeni dönem Tatar aydın ve edebiyatçıları, artık hayata *din ve ahiret* yerine *daha iyi yaşam, daha çok özgürlük ve dünya nimetlerinden daha çok yararlanma* gibi farklı bir bakış açısı ile de bakmaya başlamışlardır. XX. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşmaya başlayan bu düşünce tarzı; Çarlık Rusya’sının yerine proleter tabanlı *Bolşevik* düşünce akımlarının hız kazanması ve nihayet yönetim şeklinin değişmesi üzerinden yenileşme ile Bolşevizm’i birleştirmiş, bunu da Tatar kültürü ve örf-adetleri ile yoğurarak mümkün olduğu kadar din ve inanç ile çatışmaya girmeden bu birleşimin yeni bir mecrada seyir etmesine vesile olmuştur.

İşte bu dönemlerde yazılan “Kara Yüzler” hikâyesi, Tatar edebiyatının modernleşme sürecinde önemli bir yere sahiptir.

“Kara Yüzler” hikâyesi, bu kapsamda incelendiğinde, şekil ve içerik yönünden Tatar edebiyatındaki yenileşme sürecinin çok önemli başlıklarını taşımaktadır. Hikâye, öncelikle çok önemli bir psikolojik eser olarak karşımıza çıkar. Karakter tahlillerine geniş yer verilmiştir. Bir çocuğun iç dünyası üzerinden ruh tahlilleri yapılmakta, karakter analizlerine girilmektedir. Hikâye, anlatım tekniği açısından da yenileşmenin izlerini taşır. Eser, hikâyenin kahramanlarının birisinin ağzından verilir ki bu küçük bir medrese talebesidir. Yaşanan tüm olaylar bu küçük öğrencinin hayal penceresinden okuyucuya sunulur.

İçerik yönünden bakıldığında zaman “Kara Yüzler” hikâyesinde önemli yenilikçi unsurlara rastlamak mümkündür. Hikâyenin kahramanları Galime ve Zakir’in başına gelenler üzerinden o güne kadar toplumda etkili olan, dejenere olmuş, *şeriat kurallarına dayalı* yaşam tarzı ve günün şartlarına uygun olmayan, bozulmuş geleneklere dayalı adet ve alışkanlıklar eleştirilir. “Kara Yüzler” hikâyesinde, küçük bir öğrencinin yaşadıkları üzerinden geleneksel eğitim yöntemleri de oldukça ağır ve sivri örnekler üzerinden eleştirilir.

Hikâyede bir başka eleştiri de *toplumsal duyarsızlık* konusundadır. Hikâyenin kahramanı olan Galime’nin başına gelenlerde, çok ciddi haksızlık ve zulüm olduğunu bildikleri halde, bu duruma duyarsız kalan köyün ileri gelenleri ve yakın çevrenin bu davranışının doğru olmadığı vurgulanır. Yine bir yanlışa daha vurgu yapılır ki bu da kişiler üzerinde oluşturulan *mahalle baskısıdır*. Toplumun doğru bilinen yanlışlar üzerinden gençler üzerinde baskı kurması ve onları sindirmeye çalışması eleştirilir.

Geleneksel edebiyatta hikâye kahramanları üst seviyeden, ya da olağanüstü bir takım özellikleri olan kişilerden seçilirken “Kara Yüzler” hikâyesinde tam tersi bir durum söz konusudur. Eserin kahramanları sıradan insanlardır. Herhangi bir Tatar köyünde kolaylıkla görülebilecek tipler, hikâyenin kahramanları olarak seçilmiş ve bunların yaşadıkları anlatılmıştır. Eser bu yönüyle de yenilikçi bir anlayış sergiler.

Eser, taşıdığı bu özellikler itibariyle Tatar edebiyatında çağdaşlaşma yolunda önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

Gafurî, Mecit (1954). *Kara Yüzler*. Kazan: Tatknigoizdat.

Gıyalece, Tahir (2005). *Edebi Miras: Tarih hem Zaman*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Gıyalece, Tahir (2007). *Tatar Edebiyatı XX Asır Başı*. Kazan: “Megarif” Neşriyatı.

Hesenov, Mehmüt; Ehmedullin, Azat; Galimullin, Fuat; Nurullin, İbrahim (1994). *Edebiyat*. Kazan: Megarif Neşriyatı.

Dautov, Reis; Rahmani, Ravil (Hazırlayan) (2009). *Ediplerimiz*. Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.

Rahmani, Ravil (Haz.) (2016). *Tatar Edebiyatı Tarihi*. 4. Cilt, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.

Minnigulov, Hatip; Sadretdinov, Şeyhülislam (1994). *Edebiyat*. Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.

Minnigulov, Hatip; Sadretdinov, Şeyhülislam (2005). *Edebiyat*. Kazan: Megarif.

Tataristan Cumhuriyeti İlimler Akademiyesi G. İbrahimov ismindeki Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü (2010). *Gafurî, Mecit, Sayılanma Eserler*. Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.

Zaripova Çetin, Çulpan (2009). Tatar Edebiyatının Gelişimi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 9, s. 138-151.